

ВИХОВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЧЕСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

У статті автор обґрунтовує актуальність проблеми виховання професійної честі майбутнього вчителя у процесі навчання, розкриваючи дефініції поняття «честь», «професійна честь», «професійна честь учителя». На основі аналізу наукових доробків виокремлено структурні компоненти професійної честі, сформованість яких забезпечує успішність професійної підготовки майбутнього вчителя.

Ключові слова: *честь, професійна честь, професійна честь учителя, процес навчання.*

Постановка проблеми. Професійний розвиток особистості фахівця – процес неперервний, який вимагає постійної роботи над собою, своїм професійним становленням, удосконаленням, нагромадженням і розвитком професійного та соціального досвіду. Процес, який дозволяє людині бути в центрі професійних змін, бути затребуваною протягом всієї професійної діяльності, тобто бути конкурентоспроможною. Конкурентоспроможність фахівця відіграє не тільки суспільну, але й особистісну роль, оскільки забезпечує високий професійний статус і створює умови для повноцінної професійної діяльності в майбутньому.

Формування фахівця, зокрема вчителя, здатного створювати інтелектуальні й моральні цінності, яких потребує сучасне суспільство, починається в професійному навчальному закладі у процесі навчання.

В умовах сьогодення освіта стає одним із найважливіших чинників прогресу, а проблема виховання вчителя, як носія загальнолюдських і суспільних цінностей, привертає особливу увагу суспільства, науковців і практиків. Від рівня сформованості морально-ціннісних переконань учителя, від здатності правильно сприймати думки по відношенню до себе з боку інших, від уміння адекватно оцінювати себе та свої можливості залежить ефективність взаємодії «учитель-учень» у процесі навчання. Важливою сутнісною характеристикою вчителя, ефективним показником успішності його професійної діяльності є професійна честь, як складова професійно-моральної підготовки, що є продовженням професійного становлення та виступає суб'єктом організації власної життєвої позиції.

Аналіз наукової літератури дозволяє нам стверджувати, що під професійною честю сучасного фахівця розуміють сукупність моральних якостей та цінностей, які визначають ставлення до професійної діяльності та формують манеру поведінки [3, 250].

Професійна честь учителя – поняття, що відображає не лише усвідомлення власних моральних цінностей, але й визнання їх з боку

суспільства. Учитель як особистість – не тільки член певної професійної групи, але й представник суспільства свого часу, вихований у певній духовній атмосфері, неминуче несе на собі риси суспільства, у якому живе. Саме тому, професійну честь учителя, слід розглядати ще й як суспільну оцінку реальних професійних якостей, які виявляються в процесі вирішення професійних обов'язків. [3,252]

Аналіз актуальних досліджень. З метою вивчення феномену «честь» ми звернулися до наукових досліджень у галузі філософії, етики, психології та педагогіки.

Феноменологія честі знайшла своє відображення у працях І. Канта, Г. Гегеля, Я. А. Коменського, Дж. Локка, Й. Г. Песталоцці, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського та ін., які розглядають честь як якість особистості, моральний регулятор її діяльності.

На сучасному етапі проблему виховання честі особистості висвітлювали у своїх працях І. Зязюн, Н. Ничкало, І. Бех, Г. Васянович, В. Киричок, В. Рибалка, К. Чорна. Натомість феномен «професійна честь» та проблема виховання професійної честі вчителя є недослідженою, що й зумовлює потребу в подальших дослідженнях означеної проблеми.

Мета статті – розкриття особливостей виховання професійної честі майбутнього учителя у процесі навчання.

Методи дослідження. Для забезпечення об'єктивності дослідження та розв'язання поставлених задач у статті було застосовано теоретичні методи: системно-структурний метод; метод теоретичного аналізу й узагальнення наукової літератури; метод порівняльного аналізу й узагальнення даних.

Виклад основного матеріалу. Для глибокого усвідомлення сутності досліджуваної проблеми проаналізуємо дефініції понять «честь», «професійна честь», «професійна честь учителя», оскільки аналіз понятійно-категоріального апарату та термінології є визначальною методологічною вимогою при вивченні будь-якого явища.

Існує низка визначень поняття «честь» та «професійна честь», але вагомими для нашого дослідження є праці І. Д. Беха, В. А. Киричок, І. А. Зязюна.

У нашому дослідженні ми спиралися на теоретичні розробки ціннісного аспекту проблеми честі й гідності як виховних категорій, здійснені І. Д. Бехом. На думку автора, під честю слід розуміти «усвідомлення й переживання особистістю самої себе в сукупності морально-духовних характеристик, що викликають повагу оточення». Психологічна готовність до раціонального вчинку, на думку І. Д. Беха, виступає основним критерієм сформованості суб'єкта культури честі й гідності [1, 125].

В. А. Киричок феномен честі розглядає як позитивне емоційно-ціннісне ставлення до себе, усвідомлення людиною своєї суспільної та моральної значущості [7, 56].

Як одну з найважливіших якостей професійно-моральної підготовки вчителя розглядає честь І. А. Зязюн, яка є продовженням професійного становлення особистості, перетворюється на суб'єкт організації власної життєвої позиції, змушує людину адекватно оцінювати себе та свої можливості, вчить правильно сприймати думки по відношенню до себе з боку інших. На думку автора, особистість із розвинутим почуттям честі, яка постійно прагне до самоаналізу, самовдосконалення, впевнена у своїх знаннях і можливостях, здатна виховати гідне підростаюче покоління [7, 60].

Результати проведеного аналізу літературних джерел дають підстави стверджувати, що професійна честь – це складна специфічна і, в той самий час, інтегральна, оціночна категорія етики, спрямована з боку суспільства до особистості.

Професійна честь у педагогіці – це поняття, що виражає не тільки усвідомлення вчителем свого значення, але й суспільне визнання, суспільна повага до його моральних заслуг і якостей. Честь учителя – суспільна оцінка його реальних професійних якостей, що виявляються в процесі виконання ним професійних обов'язків.

Як бачимо, у межах педагогічної науки виокремилися теоретичні та практичні передумови розробки проблеми виховання професійної честі вчителя під час його професійної підготовки.

Н. К. Рудась професійну честь учителя визначає як «внутрішнє ціннісне ставлення до себе як суб'єкта діалогічної взаємодії, що базується на усвідомленні своєї професійної значущості» [8, 20].

На думку, Н. М. Боритко, професійна честь учителя – це «основний показник сформованості його виховної позиції та є гарантом успішної професійної діяльності» [2, 117].

У межах нашого дослідження професійна честь розглядається як моральна категорія, що відображає авторитет людини, яка займається певною діяльністю, і пов'язані з цією діяльністю моральні заслуги; як спосіб усвідомлення себе в професії. Професійна честь майбутнього вчителя як складова його професійного становлення – це внутрішнє ціннісне самоставлення як до суб'єкта педагогічного процесу, що базується на усвідомленні власної професійної значущості та проявляється в здатності бути корисним іншим [3, 207].

На нашу думку, професійна честь є моральним стрижнем підготовки до здійснення професійно-педагогічної діяльності, складовими якої є: образ власного «Я», самоприйняття, самоствердження, оцінка та вибір. Самоствердження в соціальній і професійній діяльності є провідною педагогічною умовою, що визначає позитивну динаміку виховання професійної честі фахівця. Послідовна ж реалізація ситуацій самоприйняття, оцінки, вибору та професійного самоствердження у процесі навчання сприяє вихованню професійної честі майбутнього вчителя.

Значення професійної честі вчителя для здійснення успішної професійної діяльності показав американський філософ, психолог і педагог У. Джеймс. У своїй книзі «Бесіди з учителями про психологію» він окреслив принципову роль «спонукань честоловства» в успішності навчання, вмиле використання яких учителем, може спонукати учня до навчання, до демонстрації «вищої межі його здібностей». Саме дослідження У. Джеймса показали значення феномену честі як «своєрідного ключика доступу до величезного психологічного потенціалу особистості», який не завжди правильно використовується як самою людиною, так і суспільством [7, 98].

Під вихованням професійної честі вчителя розуміємо процес формування фахівця широкого профілю, здатного практично орієнтуватися у складних моральних явищах та категоріях, діяти згідно професійно-моральних норм як на рівні свідомості, так і на рівні поведінки.

Досліджуючи проблему виховання професійної честі студента –майбутнього учителя у процесі навчання, не можна не розглянути певні особливості даного вікового періоду. При цьому слід урахувувати психологічні та психофізіологічні характеристики студентів, зумовлені їх соціальним статусом, віком і характером основної діяльності. Для студентів не є характерним уміння здійснювати глибоку внутрішню роботу над собою: шукати перспективи майбутнього життєвого шляху, прагнути до самоконтролю, збагачення емоційної сфери. Становлення ж власної індивідуальності пов'язане, насамперед, з усвідомленням соціуму й визначення свого місця в ньому.

Успішна навчальна діяльність студента залежить не лише від рівня оволодіння прийомами інтелектуальної діяльності, але й обумовлена особистісними параметрами навчальної діяльності (ставлення до себе й навколишнього світу; усвідомлення власної індивідуальності, неповторності; розвиток самосвідомості й формування образу власного «Я»).

Образ «Я», за І. Коном, – це соціальна установка, ставлення особистості до себе, що містить три взаємозалежних компоненти: пізнавальний, емоційний і поведінковий [5, 17]. Зважаючи на це, образ власного «Я» стає провідним у структурі виховання честі студента – майбутнього вчителя. Без ґрунтового усвідомлення себе та власних переконань, без адекватної оцінки здібностей неможливо чітко усвідомити майбутню професійну мету та шляхи її реалізації.

Процес навчання – це час активного формування системи знань, умінь та навичок, період активного розвитку морально-ціннісних якостей і переконань, процес становлення особистості як майбутнього фахівця. Період, у якому закладаються основи стійкої адекватної самооцінки, формується самоприйняття та індивідуальність, яка згодом і визначає характер та світосприйняття людини. Від рівня сформованості самоприйняття й самооцінки залежить ступінь розвитку емоційно-ціннісного самоставлення студента, що, розглядаються нами як складові професійної честі.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, ми дійшли висновку, що виховання професійної честі майбутнього вчителя у процесі навчання проходить у декілька етапів. Першим із яких є етап усвідомлення феномену професійної честі, як певної моральної якості. Другий етап полягає в окресленні проявів професійної честі в повсякденній діяльності; формуванні елементарних умінь та навичок поведінки відповідно до вимог професійної честі. На третьому етапі відбувається розуміння функцій та структури даного феномену; вироблення стійких навичок гідної поведінки.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Представлене розуміння професійної честі майбутнього вчителя засноване на тому, що сучасне суспільство потребує компетентних фахівців, впевнених у собі та своїх можливостях, готових до вирішення професійних задач, здатних брати на себе відповідальність. Рівень успішності майбутньої професійної діяльності залежить від рівня сформованості певних моральних якостей, серед яких важливе місце займає професійна честь.

На основі вищесказаного стверджуємо, що професійна честь майбутнього вчителя – це не тільки моральна категорія, що передбачає розуміння власних моральних цінностей, визнання їх з боку суспільства, але й усвідомлення себе як представника певної професійної групи, що базується на ціннісному ставленні, по-перше, до себе як до професіонала, по-друге, на повазі до інших.

Таким чином, можна говорити про те, що ціннісно-змістове самовизначення майбутнього вчителя у процесі навчання, як механізм розвитку його професійної честі, забезпечується рефлексивною взаємодією з викладачем, однокласниками, навчальним матеріалом, із професійним оточенням у виші. Сукупність складових цієї взаємодії й визначає дидактичну ситуацію виховання професійної честі майбутнього вчителя у процесі навчання.

Представлені у статті положення про честь загалом та професійну честь зокрема, звичайно, потребують своєї подальшої розробки й уточнення в наступних дослідженнях.

Перспективою подальшого дослідження є виокремлення критеріїв і показників рівнів виховання професійної честі майбутнього вчителя; розроблення методичної програми й системи методичних заходів оптимізації умов процесу виховання професійної честі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Борытко Н. М. Педагог в пространствах современного воспитания : монография / Н. М. Борытко. – Волгоград, 2001. – 214 с.
3. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навчально-методичний посібник / Г. П. Васянович. – Львів : «Норма», 2005. – 344 с.
4. Деркач А. А. Психология развития профессионала : учеб. пособие / А. А. Деркач. – М. : РАГС, 2000. – 144 с.

5. Кон И. С. Категория «Я» в психологии / И. С. Кон // Самопознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия. – Самара : БАХРА-М, 2000. – С. 15–34.
6. Кравченко П. А. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття / П. А. Кравченко // Філософські обрії. – 2003. – № 9. – С. 168–177.
7. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.
8. Рудась Н. К. Воспитание профессионального достоинства будущего учителя в процессе обучения дисциплинам предметной подготовки в вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. : 13.00.08 / Н. К. Рудась. – Волгоград, 2003. – 23 с.

РЕЗЮМЕ

Костащук О. И. Воспитание профессиональной чести будущих учителей в процессе обучения.

В статье автор обосновывает актуальность проблемы воспитания профессиональной чести будущего учителя в процессе учебы, раскрывая дефиниции понятия «честь», «профессиональная честь», «профессиональная честь учителя». На основе анализа научных работ выделены структурные компоненты профессиональной чести, сформированность которых обеспечивает успешность профессиональной подготовки будущего учителя.

Ключевые слова: *честь, профессиональная честь, профессиональная честь учителя, процесс обучения.*

SUMMARY

Kostashuk O. Future teachers' professional honor upbringing in the learning process.

Professional development of the specialist is a continuous process that requires constant work on oneself, one's professional growth, improvement, accumulation and development of professional and social experience. This is a process that allows a person to be in the center of professional changes, to be in demand throughout one's professional activity, that is, to be competitive. The competitiveness of a specialist plays not only public, but also personal role, because it provides high professional status and creates the conditions for full-fledged professional activity in the future. The formation of a specialist, in particular a teacher, who is able to create intellectual and moral values needed by modern society, starts in a professional school in the learning process.

The important intrinsic characteristic of the teacher, an effective indicator of the success of his professional activity is professional honor, as a component of professional and moral training, continuing professional development and the subject of organizing one's own attitudes.

The professional honor of the teachers is a concept that reflects not only awareness of their own moral values, but also recognition by society. The teacher as a person is not just a member of a particular professional group, but the representative of the society of his time, brought up in a certain spiritual atmosphere, inevitably bears the traits of the society in which he lives. That is why the professional honor of a teacher should also be regarded as a public assessment of the real competencies that are manifested in the process of solving professional duties.

In our study the professional honor is considered as a moral category that reflects the authority of the person engaged in certain activities, and associated with the activities of moral merits; as a way of self-awareness in the profession. Professional honor of the future teacher as part of his professional formation is an internal value, self-attitude, as a subject of pedagogical process, based on the awareness of his/her professional importance and is manifested in the ability to be helpful to others.

Axiological self-determination of future teachers in the learning process, as a mechanism of development of their professional honor, is provided by reflective interaction

with the teacher, classmates, educational material, and professional environment at the university. A multitude of components of this interaction determines the didactic situation of the future teachers' professional honor upbringing in the learning process.

Key words: *honor, professional honor, professional honor of teacher, learning process.*